

GELENEKSEL TÜRK EL SANATLARININ TURİZME VE EKONOMİYE KATKISI

Mine CAN

Kocaeli Üniversitesi Değirmendere Ali Özbay MYO

Yrd. Doç. Dr.

E-posta: mine_can82@hotmail.com

Özet

Bilindiği üzere turizm bir ülkenin var olan değerlerini tanıtmada konusunda en önemli olgudur. Turizm alanında kültür ve sanat ürünlerinin tüketimi ilk sıralardadır. Yapılan istatistiklere göre turizm gelirleri içerisinde en büyük payı el sanatları ürünleri oluşturmaktadır. El sanatları bu anlamda hiç bir şekilde göz ardı edilemeyecek potansiyel bir güce sahiptir. İçinde bulunduğumuz çağda teknolojik açıdan çok ileri gitmiş toplumların geleneksel unsurlara sahip çıktıkları ve kültürel değerlerden turizm alanında etkin şekilde faydalandıkları görülmektedir. Bu nedenle el sanatlarımızın standart bir üretim anlayışı ile pazarlama, kalite, model, arşivleme konularındaki organizasyon eksikliğini gidermek için değişmez bir devlet politikası oluşturulmalıdır. Bu bağlamda bildiride, geleneksel Türk el sanatlarının turizm aracılığı ile dünya literatüründe hakettiği yeri alması için devlet veya özel kurum ve kuruluşlar, üniversiteler, yerel yönetimler ve birey olarak yapılması gerekenler ayrıntılı olarak tartışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Turizm, ekonomi, el sanatları.

Alan Tanımı: Kültürel ekonomi.

CONTRIBUTION TO TOURISM AND ECONOMY OF TRADITIONAL TURKISH HANDICRAFTS

Abstract

As you know, tourism is the most important phenomenon for a country to introduce its existing values. Consumption of culture and art products are in the first place of tourism field. According to the statistics, the largest share in tourism revenues is constituted by handicraft products. In this sense handicrafts has a

potential power that is not to be ignored in any way. It is seen that societies advanced technologically in the current era protect their traditional elements and benefit from their cultural values in tourism field. Therefore, a stage policy should be established to trouble shoot the lack of organization in marketing, quality, model, archiving issues of handicrafts with the uderstanding of a Standard production. In this context, things needed to be done by the state or private agencies and organizations, universities, local governments and individuals for Turkish handicrafts to take its rightful place in the world literature through tourism is discussed detailed in the statement.

Keywords: *Tourism, economy, handicrafts.*

JEL Code: *Cultural economics.*

1. GİRİŞ

1.1. Geleneksel Türk El Sanatlarının Bugünkü Durumu

Geleneksel Türk el sanatları özünü ve ruhunu geçmişten alan, Türk halkının toplumsal duyguları ve sanatsal beğenileri aracılığı ile kültürel zenginliklerimizi yansıtan değerlerdir. Türklerin Anadolu'ya gelişi ile birlikte yeni bir hal alan Türk el sanatları, Anadolu'nun binlerce yıllık tarihinden gelen çeşitli uygarlıkların kültür mirasıyla, kendi öz değerlerini birleştirerek zengin bir sentez oluşturmuştur. Günümüz geleneksel Türk el sanatlarını; halı ve kilimcilik, kumaş dokumacılığı, yazmacılık, altın ve gümüş işleri, çinicilik, çömlekçilik, işlemecilik, oya yapımı, deri işçiliği, müzik aletleri yapımı, taş işçiliği, bakırcılık, sepet örücülüğü, semercilik, keçe yapımı, ahşap ve ağaç işçiliği, arabacılık vb. sıralamak mümkündür.

Günümüzde geleneksel Türk el sanatlarının pek çok dalı teknolojinin hızla gelişmesi ve endüstrileşme, değişen yaşam şartları ve değer yargıları gibi nedenlerle eski önemini yitirmiştir. Bazı el sanatlarının ise kendi özgün çizgisinden uzaklaşarak, yeni üretim biçimleri ile farklı kullanım alanlarına yönelik üretimleri söz konudur (Kahveci,1998:392). Aynı zamanda zanaatkar denen el sanatı ustalarının sayılarının gittikçe azalması ve bazı geleneksel mesleklerin ve becerilerin yok olması el sanatlarının geleceğini tehdit etmektedir (Öter,2010:177-178). Bugün sadece el sanatıyla geçimini sağlayan ustaların çoğu yaşlı, düşük eğitilmiş ve iş değiştiremeyecek konumdadır. Bunların yanında yoğun bir el sanatı sevgisi taşıyan ve zorluklarına rağmen geçimini bu işle sağlayanlar bulunduğu gibi, geçim kaygısı olmayan yüksek gelirli kişilerin de zevk amacıyla

ve kültürel etkinlik olarak el sanatıyla ilgilendikleri görülmektedir. Bazı el sanatçılarının ise Türk kültürünü yaşatma ödevini herhangi bir resmi talep olmadan kendiliğinden benimsedikleri ve bu doğrultuda ulusal kültür mirasına katkıda buldukları görülmektedir.

1.2. El Sanatlarının Turizm Sektöründeki Yeri ve Önemi

Turizm ve el sanatları olumlu sonuçlar doğurabilecek işbirliği potansiyeli taşımaktadır. Bu nedenle hakbilim çalışmalarının başlıca konularında birisi olan el sanatları, sosyal bilimciler tarafından disiplinler arası bir çalışma alanı olarak ele alınmaktadır (Bayazıt ve diğ.,2012:901).

El sanatı ürünleri turizm endüstrisi ile yoğun bir etkileşim içerisinde olup, turistlerin alışverişlerinde özel bir yer tutar. Çünkü turist için gittiği yöreye ait olan bir el sanatı ürünü satın almak, hem yaşadığı kişisel tecrübenin bir delili, hem de evine döndüğünde kendisi için anı niteliği taşıyan bir eşya olacaktır. Bu nedenle el sanatları turizmin ayrılmaz bir parçasıdır (Bayazıt ve diğ.,2012:901).

Turistlerin özgünlük arayışı içinde el sanatı üretimlere yönelmeleri Türkiye gibi turizm endüstrisi büyüyen ülkelerde potansiyel oluşturmaktadır. Bu nedenle turizm merkezlerinde toptan veya perakende olarak çeşitli şekillerde pazarlanan özgün veya taklit el sanatı ürünlerinin yoğun olarak satıldığı görülmektedir. Bu amaçla standlar, ziyaretler, alışveriş, müzeleme, fuar, festival gibi etkinlikler geliştirilmekte ve el sanatları etkinlikleriyle turistin deneyimine kültürel motifler eklenmiş olmaktadır. Böylelikle el sanatları ekonomik açıdan hem el sanatçıları hem de yerel kalkınma unsurlarını olumlu etkilemektedir (Öter,2010:178).

Günümüzde turizm sektörü, dünyada en hızla gelişen ve büyüyen sektörlerin başında gelmektedir. Türkiye’de turizm yönünden daha çok kıyı turizmi tercih edilmekle birlikte, turizmin bütün bir yıl içerisinde yayılması ve az gelişmiş bölgelerin kalkınması için alternatif arayışlara gidilmektedir. Bu nedenle turistlerin kültürel mirasa ilgileri sonucu gelişen kültürel turizm küreselleşen dünyada olduğu gibi ülkemizde de giderek önem kazanmaktadır.

Kültür turizmi geniş anlamda, ziyaretçilerin gittikleri yerlerdeki tarihi ve bir ulusa ait değerleri görmesine yönelik olarak yapılan seyahatlere verilen isimdir. 1980’li yılların başında Avrupa Komisyonu’nun AB’nin kültürel kimliğini ve kültürel mirasını ortaya çıkarmak için yapılan çalışmalar sırasında ortaya çıkmıştır. Kültür turizminin ortaya çıkma nedenlerinin başında güneş-deniz-kum pazarına yönelik

tatil turizminin çevreye ve ekolojik dengeye verdiği zararları önlemek ve bireylerin tarihi değerler hakkında bilinçlenmesini sağlamaktır.

Kültür turizmi sayesinde bölgesel anlamda sosyal ve ekonomik gelişme sağlanacağı gibi, kültürel unsurların tanıtımı ve planlanması anlamında da fayda sağlanmaktadır. Ancak her kültürel ürün, turistik açıdan bir çekicilik yaratmamaktadır. Kültürel ürünü turistik hale getirmek, imaj ve marka yaratmak planlama ve tanıtım çalışmaları gerektirir. Bir kültür ögesi olan el sanatları bu noktada önemli bir kültürel çekicilik unsurudur ve kültür turizminde el sanatları alışverişinin daha yoğun olduğu bilinmektedir (Bayazit ve diğ.,2012:901).

2. EL SANATLARI VE EKONOMİ

2.1. El Sanatlarının Turizme ve Ekonomiye Katkıları

Bilindiği üzere turizm bir ülkenin var olan değerlerini tanıtma konusunda en önemli olgudur. Turizm alanında kültür ve sanat ürünlerinin tüketimi ilk sıralarda yer almaktadır. Ülkemiz el sanatları bu anlamda hiç bir şekilde göz ardı edilemeyecek potansiyel bir güce sahiptir. Yapılan istatistiklere göre ülkemizin 12 milyar dolar turizm gelirleri içerisinde en büyük payı el sanatları ürünleri oluşturmaktadır. Bu sebeple turizm amaçlı el sanatları üretimi yapan bireylerin pazarlama ve tanıtım faaliyetlerine rehberlik etmek, hem kültürel değerlerimize sahip çıkmak hem de ekonomiye katkı sağlamak adına önemlidir.

El sanatları günümüzde varolduğu bölgenin tanıtımına ve turizm potansiyeline istihdam sağlayarak ekonomik kalkınmasına önemli katkılarda bulunduğu bilinen bir gerçektir. Turistik alışverişte satın alınan özgün bir ürün turist için eşsiz bir deneyim olmakla birlikte, ülkeye yeni turistleri çekmenin de yolunu açmaktadır. El sanatları bu sayede buldukları yere turistik bir çekicilik sağladığı gibi, işgücü niteliğinin artmasına yol açarak istihdama katkı sağlamaktadır. Böylece yöre halkına iş imkanı yaratarak, kırsal bölgelerden kentlere olan göçü yavaşlatır (Bayazit ve diğ.,2012:902).

Turistik anlamda hediyelik eşya satışı bazen çok önemli miktarlara ulaşabilmektedir. Örneğin; 1990'ların ortasında Hong Kong'un turizm gelirlerinin yarısı hediyelik eşyaların satışından sağlanmıştır. Bu durum turizmin perakende ticarete olan etkisinin gücünü ve bazı turistlerin sadece alışveriş yapmak için seyahat ettiklerinin bir göstergesidir. Böylece turistik alışveriş gelir kapısı olmanın yanı sıra başlı başına çekim gücüne de dönüşebilmektedir (Öter,2010:180).

Ancak turizm alanında el sanatlarından sağlanan gelirlerinin artırılması ve sürdürülebilirlik için bu konuda; devlet, özel kurum ve kuruluşlar, üniversiteler, yerel yönetimler ve el sanatçılarının koordineli olarak çalışmaları ve ciddi projeler üretmeleri gereklidir. Günümüzde kültür mirasını değerlendirmek için toplumun geniş kesimlerinin bu projelere çekmek önem kazanmıştır. Kültürel değerleri koruma, tanıtma ve pazarlama konularında sorumluluk tüm toplumca paylaşılmaktadır. Ancak mirasını bir taraftan pazarlayıp bir taraftan da korumak oldukça hassas bir konudur. Turizm, kültür mirasının pazarlanmasında aracılık yapabilen bir endüstridir. Kültür mirasının turizm aracılığıyla pazarlanması pek çok biçimde gerçekleşir. Örneğin; kültürel anlamı ve içeriği olan pek çok el sanatı hediye eşya olara satılmakta ya da müze gibi mekânlara giriş ücreti alınarak sergilenmektedir. Aslında kültürel mirasların turistin ziyaretine ve dolayısıyla tüketimine açılması kültürün parasal olmayan boyutlarıyla da tutundurulmasını sağlamaktadır. Bu yolla ülke kültürüne olan ilgi ve talep dünya çapında yayılabilmekte, ülkenin diğer ekonomik ve toplumsal kazanımları kültürel arka plan oluştukça kolaylaşmaktadır.

Japonya konunun önemini 1974 yılında farketmiş ve bir dizi düzenlemeyle yasal hale getirmiştir. İlgili yasanın bazı maddelerinde; üretimlerin geleneksel tekniklerle yapılması, hammaddenin ve atölyede çalıştırılacak personelin ilgili el sanatının kendi bölgesinden temin edilmesi gibi konulara yer verilmiştir. Yasanın ardından 1975 yılında Japonya Ekonomi Bakanlığı tarafından el sanatları derneği kurulmuş ve kurallara uygun çalışan kişilere “usta” unvanı ve finansal destek sağlanmıştır. Dernek 1979’da Tokyo’da bir mağaza açmış ve bu mağazada 130 farklı el sanatı ürün kategorisi oluşturulmuştur. Dernek halen müşteri fikirlerini ustalara iletmek için araştırmalar yapmakta, uluslararası ve ulusal çapta düzenlenen fuarlara katılım sağlayarak, ülke kültürünü tanıtmaktadır. Japonya’nın dünya el sanatları ihracatında % 3’lük bir payı vardır. 2010-2011 yılları arasında el sanatları sektöründen 53.260.000 dolar gelir elde etmiştir. Bu gelir bir önceki yıla göre % 25,82’lik büyüme göstermiştir (Oka,2012:260).

Dünyada el sanatlarının üretilmesi ve satışına yönelik başarılı proje örnekleri bulunmaktadır. Örneğin, 1991 yılında Macaristan’da, Ford ve United States Agency International Development (USAID) Vakfı tarafından ATA adında bir proje geliştirilmiştir. Projenin asıl amacı, el sanatı üretenlere iş yönetimi, ürün geliştirme ve pazarlama yöntemleri ile ilgili eğitim vermek, ayrıca el sanatları ürünlerinin ihracatını artırarak Amerika Birleşik Devletleri’ndeki pazarlara açılmaktır. Proje sırasında 163 yeni el sanatı ürünü geliştirilip, 8 uluslararası fuarda sergilenmiş ve satılmıştır. Projenin sonunda, satış toplamı 1,1 milyar dolara ulaşmış ve 233 kişiye 10 yıllık istihdam sağlanılmıştır. Yine aynı ülkede başka

bir proje ile kırsal alanda yaşayan el sanatı üreticilerine eğitim verilerek, serbest piyasaya hammadde üretmeleri sağlanmıştır (Oka,2012:256).

Ülkemizde bu konuda yapılmış bölgesel çalışmalara model olabilecek Orta Karadeniz Kalkınma Ajansı tarafından 2012 yılında yürütülmüş “Yeşilirmak Havzası El Sanatları Envanteri Oluşturma ve Pazar Araştırması” projesi örnek gösterilebilir. Çalışma el sanatları ürünlerinin envanterinin çıkarılması, pazar araştırmasının yapılarak raporlaştırılması ve önceliklerin belirlenerek yenilikçilik ve girişimcilik kapasitesinin geliştirilmesi için kaynakların yönlendirilmesi açısından önem arz etmektedir (Oka,2012:1).

Ülkemizde bu tür projelerin arttırılması ile el sanatçıları, turizm camiası ve toplum olmak üzere üç ana grupta yaşanan sorunların çözümüne destek olunacağı düşünülmektedir. Aynı zamanda arz-talep araştırması, hammadde tedarigi, yatırım yapmak için finansman, pazarlama ve ihracat konularında planlı ve programlı hareket edilmesini sağlayacaktır. El sanatlarından gerçek anlamda fert ve ülke ekonomisine fayda sağlanabilmesi için halkın bilinçlendirilmesi ve bu konudaki projelerin yaygınlaştırılması gerekmektedir.

Ülkemizde de el sanatları alanında başarılı çalışmalar yapan kurum ve kuruluşlar bulunmaktadır. Bunlar arasında; Ankara Olgunlaşma Enstitüsü, Kültür ve Turizm Bakanlığı Geleneksel El Sanatları Satış Mağazaları (GES), Türk Kültür Vakfı ve Geleneksel Türk El Sanatları Vakfı (GESAV) başlıcaları olarak gösterilebilir. Buralarda yapılan eğitim, üretim ve satış faaliyetleri, ülkemize ait derin kültür mirasını koruma, tanıma, belgeleme ve yaşatmaya yönelik olarak sürdürülmektedir. Ayrıca el sanatları üretimi yapan kişilere sağladıkları ekonomik desteklerle ülke ve fert ekonomisine de katkıda bulunmaktadır.

3. SONUÇ VE ÖNERİLER

Türkiye’de pek çok evde nitelikli el sanatı ürünleri yapılmaktadır, ancak bu bilgi paylaşılmamaktadır. Ülkemizde el sanatları ile uğraşan bireylerin en başta gelen sorunlarından birisi örgütlenmedir. El sanatları ile uğraşan kişilerin büyük çoğunluğu düzenli gelir elde edememe, gelirin geçinmeye yetmemesi gibi nedenlerle el sanatlarını ek gelir ya da hobi olarak sürdürmektedir. Ayrıca yabancı dil, fiyat belirleme, pazarlama, turizm konularında eğitimsiz olmaları sorunların artmasına neden olmaktadır. Aynı şeklide turizm camiası da el sanatçılarının önemini yeni yeni kavramaktadır. Özellikle kültür turizminin revaçta olması turizm işletmelerini el sanatlarına yönlendirmiştir. Bu nedenle seyahat acentaları,

tur operatörleri ve profesyonel turist rehberlerinin de ulusal el sanatları hakkında daha iyi bilgilenmeleri gerekmektedir.

Ülkemizdeki el sanatları üreticilerinin örgütlenerek toplu ticaret yapmaları ve bu konuda ticaret odalarından destek almaları şarttır. Konu ile ilgili olarak öncelikle iç ve dış pazardaki arz miktarının tespit edilerek, üreticiye hammadde tedarikinin ve finansmanın sağlanması gerekir. Bu noktada Turizm, Kültür ve Ekonomi Bakanlıklarının ortaklaşa bir hedef doğrultusunda hareket etmeleri gerekmektedir. Ülkemizde halen el sanatları ürünleri için bir ihracat planı oluşturulmamıştır. Ülkenin iktisadi ve ticari verileri açıklanırken, el sanatlarına özel bir yer verilmediği için ilgili sektörler için veri detayları tespit edilememektedir (Örneğin; Çini, halı vb.). Bu durum istatistiksel çalışmalara kaynak oluşturacak olan veriler hakkında bilgi alınamamasına neden olmaktadır.

Ülke olarak el sanatlarından turizm sektöründe faydalanmak istiyorsak, öncelikle yabancı müşteriyi el sanatları konusunda bilgilendirmek ve el sanatları ürünlerini konumlandırma zorunluluğumuz olduğu unutulmamalıdır. Daha sonra el sanatı üreticileri ticaret odaları aracılığı ile kurulacak bağlantılarla, sağlam temeller üzerine kurulmuş bir sistem aracılığı ile üretime yönlendirilmelidir. Aynı zamanda merkezi ya da yerel yönetimlerin, el sanatları alanında örgün ve yaygın eğitime kaynak ayırıp, üniversiteler veya Milli Eğitim Bakanlığı'ndan destek alarak bölgelerindeki halkı, turizm ve el sanatları konularında eğitmeleri, çeşitli projelere yönlendirmeleri, aynı zamanda da finansal olarak desteklemeleri gerekmektedir.

Sonuç olarak, her şey insan faktöründe toplanmaktadır. Kendi sorunlarımızı başkalarının yönetim ve politika anlayışı ile çözmemizin imkanı yoktur. Ülkemize ait Kalkınma Planları incelendiğinde el sanatları alanında bir takım kararların alındığı görülmektedir. Ancak bu kararlar eyleme dönüşmeden, kısacası üretim yapan birey ve işletmeler yatırım ve pazarlama aşamasında desteklenmeden istikrarlı bir sonuç alınması imkansızdır. Bu sebeple kültür ürünlerinin ihraç ürünlerine dönüşmesi için gerekli olan girişimlerin yapılması ve standart bir üretim anlayışı ile model, kalite ve pazarlama konularında çağdaş bir organizasyon içerisinde çalışılmalıdır.

KAYNAKLAR

Bayazit, Murat. & Ceylan, Uğur & Saylan, Uğur. “*Geleneksel El Sanatlarının Bölge Turizmine Etkisi: Güneydoğu Anadolu Bölgesi*”, Journal of Life Sciences. 1:1, 2012, 899-908.

Kahveci, Mücella. “21. Yüzyıla Girerken Geleneksel Türk El Sanatları”,
Folkloristik. 1998,387-397.
http://turkoloji.cu.edu.tr/HALKBILIM/mucella_kahveci_21.yuzyila%20girerken_geleneksel_turk_el_sanatlari.pdf (İndirme Tarihi: 22.03.2013)

Oka (2012). *Orta Karadeniz Kalkınma Ajansı - Yeşilirmak Havzası El Sanatları Envanteri Oluşturma ve Pazar Araştırması*,
<http://www.oka.org.tr/ContentDownload/TR83BolgeElSanatlarininPazarlanmasiAraitirmasiRaporu.pdf> (İndirme Tarihi: 25.02.2013)

Öter, Zafer. “Türk El Sanatlarının Kültür Turizmi Bağlamında Değerlendirilmesi”, Milli Folklor. 22: 86, 2010, 174-185.

Yararlanılan İnternet Sayfaları

<http://www.kultur.gov.tr> (İndirme Tarihi: 22.03.2013)

<http://www.dpt.gov.tr> (İndirme Tarihi: 05.03.2013)